

Ова књига, која представља систематизована знања до којих је аутор дошао, незаобилазна је «станица» на путу истраживачима који се баве државом и друштвом Краљевине Југославије. Такође, својом опремљеношћу и квалитетом може бити интересантна свакоме коме њен наслов, можда, није привлачан. О вредности књиге најбоље говори то што је Секретаријат за културу Скупштине града Београда оценио ово дело као капитално издање 2004. године.

(Бојан Симић)

**Драгомир Бонцић, *Београдски универзитет 1944-1952.-*
Београд, Институт за савремену историју, 2004 (423).**

У историји српског народа нема много установа дугог трајања и културног значаја попут оног какав, од свог оснивања, има Београдски универзитет. Београдски универзитет, као највиша просветно-научна установа која формира висококвалификовани кадар за све области државног, друштвеног, привредног и културног живота, институција која представља својеврсни генератор модернизације друштва и извориште ширења научних знања и културних вредности, неминовно је привлачио пажњу истраживача. Ниво знања о историји институције и историји студентског покрета деценијама је увећаван прибирањем сећања, критичким објављивањем историјских извора, нагомилавањем публицистичких радова, појавом научних прилога. То је све допринело да о појединим периодима из живота и рада ове институције данас баштинимо поуздана знања. Нажалост, у бројној и по квалитету разнородној литератури о Универзитету и студентском покрету (више стотина библиографских јединица), нема много радова посвећених развоју институције Универзитета и студентског покрета у првим годинама функционисања система власти успостављеног после Другог светског рата. Радови појединих аутора, попут Б. Петрановића, Ђ. Станковића, М. Митровића, П. Марковића, Д. Алексића, В. Глишића, Љ. Богетић, засновани на архивској грађи, штампи, нормативним изворима, статистичком материјалу, осветљавају битне сегменте функционисања Универзитета у време обнове и изградње земље, проговарају о економским приликама, надзору КПЈ, утицају идеологије, кадровској структури, циљевима и задацима наставног и образовног процеса али, ипак, не представљају целовити покушај да се ова значајна тема историографски обради. Истраживања и судови до којих су долазили ретки међу социолозима, политиколозима, историчарима књижевности, историчарима уметности, педагозима, правницима, због карактера тих наука, нису увек били заснивани на дубљем понирању у историјску суштину догађаја и остајала су на нивоу теорије, нормативизма, методолошких разматрања. Уочљиво је да је ова историографска тема, у последњих петнаестак година, сасвим запуштена и крајње потцењена, независно од њеног значаја. Отуда обимно истраживање Драгомира Бонцића, на коме почива монографија *Београдски универзитет 1944-1952*, завређује пажњу јер се њиме: прекорачују границе досадашњих истраживања; изнова преспитује функционисање по много чему специфичне научне и културне институције на којој се обликовају основна обележја епохе која је отпочела крајем Другог светског рата; идентификују политичка и идеолошка струјања која одређују циљеве, садржину, домете које је у српском и југословенском друштву Универзитет досегао; заснива темељно изучавање кључних друштвених и државних институција.

Књига Д. Бонцића представља успели покушај да се обради теме приступи целовито. О томе речито говори композициони рељеф студије у коме, поред критички осмишљеног предговора (7-18 стр.), утемељеног закључка на српском и енглеском језику (339-360), занимљивих прилога (361-400) и исцрпног пописа извора и литературе (401-412), доминира увод и шест великих поглавља. У оквиру тога материја је изложена веома систематично, посредством тридесетак ужих тематских целина које граде кохерентан мисаони склоп.

У уводном поглављу, насловљеном «Традиција и револуција» (19-68), аутор је проговорио о традицијама Београдског универзитета, сложеном односу студентске популације и политике у вертикали прве половине XX века, развоју револуционарног покрета на Универзитету у годинама између два светска рата. Описане су тешкоће са којима се Универзитет сусрео после ратова 1912-1918. у којима је погинуло или умрло 35% његових студената, анализирано универзитетско законодавство и репресија власти, скренута пажња на идеолошку функцију коју је та установа имала у годинама режима Александра I Карађорђевића, указано на сукобе режима и универзитетских власти о питању аутономије Универзитета и академских слобода, егзактно представљена материјална давања и стручно израстање Београдског универзитета, проговорено о културном и научном значају институције, квалитету наставе, научном угледу професора, знањима подареним студентима. Посебно је осликан студентски живот, указано на међузависност општих услова живота у Краљевини Југославији и политичке активности студената, приказана страначка опредељења студената, идентификовани утицаји који су доприносили развоју комунистичког покрета на Универзитету и пресудно утицали на отпор који је та интелектуална средина пружила фашистичким идејама и пракси окупационих власти. Посебно је анализиран општи друштвени миље, успостављен у првим годинама после Другог светског рата, у коме се целокупна власт, па и судбина Београдског универзитета, нашла у рукама комунистичке партије и њених кадрова.

Два наредна поглавља, «Обнова и почетак рада Универзитета» (69-102) и «Универзитет у новом систему – структура и задаци» (103-136), филигрански прецизно приказују обнову и рад Универзитета у првој фази функционисања револуционарног система власти, успостављеног у рату и револуцији. Ту су сликовито приказани услови у којима је Београдски универзитет обновио своје активности, а Комисија за обнову универзитета отпочела рад покушавајући да организује административну службу, реши бројна персонална питања, утврди размере ратне штете, оспособи зграде, прибере инвентар, изнова оформи катедре, институте и библиотеке, окупи професоре и студенте, организује наставни процес. Аутор је прецизно показао да су све наведене активности, чак и када је револуционарна власт била принуђена да врши компромисе, биле у функцији радикалног раскида са прошлшћу и традицијама грађанског друштва. У том контексту материјалну обнову Универзитета и окупљање професора и студената пратио је појачан надзор, репресија, рад «судова части», често некритичко и тенденционално «чишћење» факултета, катедара и семинара од свих «непријатеља народа». На другој страни, опет, обнова разорене привреде и нормално функционисање бројних области друштвеног живота захтевали су стручњаке и тако, посредно, утицали на значај који је Универзитет имао. Бонцић је показао промену структуре Београдског универзитета и уочио њену условљеност потреби прилагођавања и служења привредним и друштвено-економским циљевима земље и партије на власти. Скренуо је пажњу на позитивне и негативне последице процеса који су усмеравали развој Универзитета, дефинисао основне на-

учне, економске, културне, идеолошке и политичке циљеве и задатке те високообразовне институције, уочи повезаност планских задатака који су постављани пред Универзитет и системског праћења и контроле наставе, научног рада и постигнутих резултата. Посебна пажња посвећена је: задацима које је пред Београдски универзитет поставио Пети конгрес; настојањима да високо школство доживи «дубљу идеологизацију»; сазревању свести да је за измену људског мишљења потребан дуг период и да се то не може планирати у оквиру наставних програма, уз примену административних мера и у тачно одређеним роковима; издвајању Богословског факултета из оквира Београдског универзитета; доживљају «аутономије универзитета» као остатка капитализма и буржоаске институције која је Универзитет стављала у службу поражене друштвене класе.

Треће и четврто поглавље, «Држава, партија и Универзитет» (137-170) и «Настава и наука на Београдском универзитету» (171-226) отварају могућност компарирања утицаја идеологије и науке на Београдском универзитету у годинама 1944-1952. Приказани су облици надзора над Универзитетом, указано на обавезност партијских директива, реконструисана мрежа државних институција и тела задужених да контролишу рад факултета, анализирани одредбе нормативних аката, мерено присуство КПЈ и утицај масовних организација (окупља 90-92% студената), вреднована кадровска политика. Упоредо са тим егзактно је приказана материјална основа наставног и научног рада (буџети, дотације, инвестициони планови, издвајања за набавку опреме, апарата, књига...), анализирано планирање наставе и профилисање «потребног стручњака», указано на повезивање наставног процеса и праксе изградње социјализма, идентификовани идеолошки садржаји наставе и науке на Универзитету, скренута пажња на идеолошке садржаје наставних програма и уџбеника. Истраживања која је аутор обавио показују да је у првим годинама идејност потискивала научност али да, и поред тога, идеологија није била у могућности да трајно потисне знање и спута еманципацију науке.

Поглавља посвећена наставницима и асистентима (227-282) и студентима (282-338) Београдског универзитета засвођују студију Драгомира Бонцића. Аутор је у њима анализирао број и структуру наставника и студената, процедуру избора наставника и критеријуме уписа студената, политичка струјања на Универзитету, репресивне мере партије на власти према свим неистомишљеницима или отпадницима из сопствених редова, материјални положај запослених на Београдском универзитету и социјалну заштиту и материјални статус студентске популације.

Структура књиге резултат је ауторовог доброг познавања до сада написаног о Београдском универзитету и времену омеђеном годинама 1944-1952 (библиографија броји 160 наслова), темељног ишчитавања штампане и периодике (13 листова и часописа), прибирања и анализирања објављених извора (24 наслова) и истраживања у фондовима и збиркама Архива Србије (7), Архива Југославије (8), Историјског архива Београда (3). Део наведених архивских фондова и збирки својим целовитишћу, богатим садржајем и неискоришћеношћу омогућили су да рад обилује новом фактографијом. Књига је лишена експериментисања и готово цела је урађена методом класичне реконструкције кључних питања из живота и рада Универзитета. Несумњиво да је такав приступ био најсигурнији са становишта поузданих резултата и максимално, у датој ситуацији, емпирички поткрепљен.

(Љубодраг Димић)